

Kyllähän se [luonto] melekeen kaikki kaikessa on

– Suhteesta luontoon, metsään ja maaseutuelinkeinoihin

Mansikanviljelijät Elvi ja Kauko Heiskanen, Novikan kylä

Kaisu Mustonen

Jyrkkälän kalapato Pielisjoen Ylä-Kaltimonkoskessa.
Kuva: T.H. Järvi 1914. Museovirasto

Elvi ja Kauko Heiskanen ovat mansikanviljelijöitä Enon Novikasta. Tilalla viljellään myös paikallista Enolaista kaskinaurista ja vaalitaan vanhojen paikalliskantojen jatkuvuutta. Elvi ja Kauko ovat elinaikanaan tarttuneet moniin maaseutuelinkeinoihin, kalastuksesta sienestykseen. Poika Jari viljelee myös.

Pajasalmen kalapato Pielisjoen Utrankoskessa.
Kuva: T.H. Järvi 1914. Museovirasto

Mistä teillä on lähtenyt kiinnostus näihin paikalliskantoihin?

Kauko: Niin, tuota ryväsipuliha meillä oli vain, että säilyy tuo kanta ennee. Se on 40 vuotta ollu viljelyssä, meillä tuo ryväsipuli, että se on se vanha, se mikä monta tekkee. Hyvin tykänneet siitä ihmiset, se mänis kaupaks hyvin, vaan nyt ei oo muutammiin vuosiin tullu myytäväks asti sitä. Tämä [nauris], minä sain tuolta Kuusjärveltä, tai Ennohan se on sekkii. Se oli kai jo silloin 80-ikäinen tämä pappa, kuka anto [siemenet]. Me olttiin kotiseutujuhlassa tuolla vanhassa Kaltimossa ja hällä oli se pieni naurishauta siinä. Tietysti innostuttiin ja minä sitten heti sanoin, että etkö myy meillekkii näitä siemenii. Myö haluttais jatkaa tätä, niin se hyvin mielellään sanoi, että jatkakkaa vaan, kun sillä oli aivan kattoon asti niitä.

Elvi: Sehän papparainen sano vielä sillä tavalla, että jonkun pitäis jatkoo tätä, että ei katkeis, ettei koko siemen häviäsi.

Kauko: Oisko se 1976 kun alotettiin, kyllähän se on minun mielestä tärkeetä, kun kerran hyväks havaittu ja satoja vuosii on tätähi viljelty jo ennen kun peruna tuli, niin tätä on jo viljelty.

Mistä se sipuli tuli?

Kauko: No se on varmaan Elvin kotipihasta Pielisjärveltä.

Elvi: Niin, äiti anto, silloin kun läksin, sano vielä että tiitä miten säilytetään kuivana ne siemenet, että elä anna hävitä.

Kauko: Ongelmoo on aina siinä säilytyksessä, että ei taho säilyy.

Elvi: Se on semmonen punertava, vanahanajan, hyvin voimakas sipuli. Se oli kun Kuopijoonni aina mäntiin elonkorjuutapahtumaan, niin siellä oli aina sipulista hirmunen kysely. Ja Joensuussa, vanahemmat ihmiset tunsivat kaikki, että vielä on tätä vanhoo, niin se oli kyllä, sitä tunsu tervetulleeksi, ihan toivottivat mummut ja papat siellä, harvoin myyjee sillä tavalla. Ei vain sua nuita siemenii ennee mistään.

Mitenkä tuon naurishaudan teon opit?

Kauko: No minä oon melkkeen ite keksinä aika paljon siihen, ei valmista sapluunoo oikeen oo ollu, mutta pikkasen sain alkuu siihen kun sain ne siemenetkin siellä, vanhassa Kaltimossa. Myö [kun tehään] myynttiin, niin tehään aika suuri se hauta, siin on jottai 80 senttii syvä kuoppa. Sitte suunnilleen metrin kanttiisa tai vähän yli ja siihen hehto tai puoltoista nauriita ja ne kivet kuumennetaan, niihen [riukujen] päälle ja sieltä vieritellään kuoppaan.

Naurishauta. Kuva: Matti Pihlatie

Pieni vene oli vielä ja myrskyt aina oli – Muikunpyyntiä Pielisellä

Elvi: Myö kanssa silloin joskus pyyettiin Pieliseltä muikkuu syksyllä kutuaikaan, pyyettiin me talvellakkii, se on kyllä kylmee hommoo.

Kauko: Urakalla pyyettiin kuukauken päivät. Joka uamu lähettiin, vaikka kuinka kova tuuli ja pieni vene.

Elvi: Verkolla [pyyettiin], ja sitten piästelttiin siellä ja pieni vene oli vielä, ja voi hyvä ihme, myrskyt aina oli.

Kauko: Oli parikytä verkko aina, joku 15 ja viis metrii korkkee. Ja yötä olttiin aina siellä saaressa.

Elvi: Niin olttiin siellä yötähhii, kyllä sitä aina nuorena jakso siellä. Ja kalat, muikkukeitto keitettiin oli voita mukana ja paistettiin ja vaikka mitä.

Kauko: Verkothan minä ite aina tein, katiskat ja rysät kansa tein.

Miten opit ne rysät tekemään?

Kauko: No kaverit tuossa, tuo Mönkkönen tuossa, vanaha, silloin aikoinaan teki niitä, niin sieltä kautta on jääny tietoja. Me silloin joskus pyyettiin lahnookkii kutuaikaan, tuli hyväihi saaliita, vaan se oli semmosta onnenkauppaa, että miten se sattu se kutuaika. Muutaman kerran meni melkeen tönköks rysät, kun siinä oli niin paljon, siinä oli toistasataa killoa, eikä ollu hyvin suuri se rysä. Niin se on vaan, kun ne paikat tietää, mutta jos veen korkkeus vaihtelloo ja muuta semmosta hämminkiä, niin se ei välttämättä ihan samoille paikoille tule.

Minkälaisia ajatuksia se herätti, kun tuo joki kahlittiin ja noita voimalaitoksia tuli?

Kauko: No kyllähän se aikalailla pahoja ajatuksia. Eipä siinä paljon [ihmisiltä mielipiteitä kukaan kysellyt], minä pikkasen muistan, kun Saapaskoski oli vappaa vielä ja pikkupoikana kävin ongella. Siellä semmoinen lohi hypäs, muutama ja siellä oli niitä kertoja, oli niitä risumertoja, hyvin laitettuja oli, hyppeemällähän se meni siihen mertaan sitten, ne ol semmossiin kohtiin laitettuja, missä se oletettiin, että tuossa se hyppeää, ne oli piältä avonaissii. Ne ol nuista kuusenokista tai katajista tehtyjä. [Isännillä oli omat paikat], siellä kun oli näitä oikeuksii, tiloilla. Eikä ne oo pyytämällä loppuna, ei ne oo niin paljon pystynnä sitä pyytämään. Kyllähän siinä on korvaamaton vahinko tullunna.

Se on luonnon riistämistä oikeestaan. Ne kuuluu metsään ne muurahaiset, antaa niiden tehdä omiaan, omissa oloissaan olla muurahaisten – Muurahaisten munien keruusta

Mistä se tuli sitten se muurahaisten munien keruu?

Elvi: No se oli kans.

Kauko: No se oli, myö tuolla ihan vähän aikoo, mitä se oli, Liperin puolta, asuttiin silloin alakuun, siellä puhuivat siitä munituksesta, joku jo neuvo, niin kokkeillahan sitä piti sitte heti.

Elvi: Heinätyshii, ne huastoivat, jotta kun oli heinäthii jännä tekemätä silloin parhainta aikaa, ku kusiaiasen munii piti kerätä.

Kauko: Muutamina vuosina, en minä sitten, en minä oikeen tykännä myöhemmin, että eihän se oo, se on luonnon riistämistä oikeestaan. Ne kuuluu metsään, ne muurahaiset, antaa niiden tehdä omiaan, omissa oloissaan olla muurahaisten.

Elvi: Minä muistan, kun poijan kanssa aina mäntiin heinälle minun kotipaikalle, kun veli asu äitin kanssa, niin junassa kun se aina huasto, kun se oli hyvin puhelias, huasto, pikkunen poika ol, jokaisen luona kuluki ja istu, niin tiesikkö, se immeisiltä uteli, että mittee ne äiti ja isä tekee, äiti ja isä kusiaisenmunii kerree. Sitten ne nauroivat siellä ja kyselivät, että mitenkä sitä tehään ja poika sano, että ettekö työ nyt ällyy, se koitti selvittee.

Kauko: Tavallaan koteloitahan ne on jo ne, ne on semmosta puolensentin mittasta, lintujen ruuakshan ne käytti niitä, pienien lintujen.

Elvi: Yöt [niitä] saunassa kuivasin. Meillähii oli tuo vanaha sauna, tai ei ollukkaan vielä tässä tehty remonttii silloin, saunassa kuivasin niitä, ne piti ihan rapista.

Kauko: Tiälläkkään ei muut sitä tehneet, ne vaan naureksi pojat minulle, vaan ei ne tiennä minkäverran siinä hankki.

Elvi: Niin ja se oli vielä joulu allahhii niin muurahaissii oli moottorin alla, minä muistan, kun kauppaanni mäntiin aina, poika oli mukana aina ruokaostoksilla.

Kauko: Tippu vaatteista muurahaissii.

Elvi: Poika sano, että muurahaissii kulkoo ympäri siuu, minä sanoin, että älä kato alas! Ja maton aluset ja tullihan sitä vuatteissahii, kun sitä välillä ruokoohin piti laittoo, kottiin kun iltasella tuli niin lauantaina, kun siivos niin ei löydy, kun kuolleita muurahaissii.

Kauko: Meidän metässä, on siellä vanhassa metässä muurahaissii isoja aika paljon, kuusikon alla, ne on ihan korkeita. [Hienoja rakennelmia] ne ovat. Minun mielestä ne vähän rakentaa sen [kekon] sääolosuhteihin mukkaan, jos on saekesä, niin silloin tekkeet terävemmäks sen ja semmosella aukolla tai aukon laiassa, niin ei ne oo teräväkärkissii, ne kuivais liiaks ne pesät. Ite muurahaishethan on melekeen maan alla. Kun aukko tehään, niin vaikka lie kuinka paljon siinä metässä ollu pessi, niin kyllä ne melkkeen häviää, että ne siirtyy, se ei kestä sitä.